

Rekomendowane metody nauczania do realizacji podstawy programowej z wiedzy o społeczeństwie

Opracowanie:

Janusz Korzeniowski- nauczyciel konsultant
ds. edukacji obywatelskiej

Nauczanie wiedzy o społeczeństwie wymaga stosowania zróżnicowanych metod, wśród których powinny dominować **metody interaktywne**, sprzyjające kształceniu umiejętności oraz kształtowaniu twórczej i krytycznej postawy ucznia.

Współczesna edukacja preferuje metody odwołujące się do aktywności uczniów, a zadaniem szkoły jest przygotowanie ich do efektywnego funkcjonowania w świecie XXI wieku. Nauczyciel coraz rzadziej jest jedynym dostarczycielem wiedzy, za to coraz częściej pełni rolę **organizatora, instruktora, przewodnika i inspiratora** procesu kształcenia. Jego zadaniem jest tworzenie warunków do samodzielnej pracy uczniów oraz wspomaganie ich w procesie zdobywania wiedzy. Zadanie to nauczyciel realizuje między innymi poprzez dobór metod nauczania adekwatnych do celów kształcenia.

We współczesnej dydaktyce jako najbardziej optymalne zalecane jest **nauczanie polimetodyczne**. Oznacza to, że na jednej lekcji może wystąpić kilka uzupełniających się metod nauczania, zapewniających wszechstronny rozwój uczniów.

Poniżej zaprezentowane zostały godne polecenia metody pracy z uczniami oraz przykłady zagadnień, przy realizacji których warto z nich skorzystać.

A. Metody podające

Wykład – jest jedną z najstarszych, ale też najczęściej nadużywanych metod nauczania. Jego istotą jest zastosowanie słowa mówionego jako dominującego sposobu przekazywania wiadomości. Słuchacze mogą w jego trakcie sporządzać notatki, ale pytania mogą zadawać zwykle dopiero po jego zakończeniu. Metoda ta wybierana jest w sytuacjach, gdy w krótkim czasie chcemy przekazać dużo informacji, jednak jej skuteczność jest ograniczona. Wykład wymaga długiej koncentracji uwagi, dlatego jego odbiór zwykle sprawia uczniom poważne trudności. Ustne przekazywanie wiadomości ma jednak wiele walorów docenianych przez nauczycieli i uczniów. Nauczyciel, kierując się znajomością struktury przedmiotu, celami kształcenia oraz wymaganiami edukacyjnymi, przeprowadza staranną selekcję wiadomości. W stosunkowo krótkim czasie uczniowie otrzymują gotową, uporządkowaną i logicznie powiązaną wiedzę.

Wykład jest szczególnie przydatny przy wprowadzaniu nowych treści, wskazywaniu związków między faktami i zjawiskami oraz uzupełnieniu, podsumowywaniu i restrukturyzowaniu treści zawartych w podręczniku (wykład nie powinien powtarzać tych treści). Jest skuteczny jako wprowadzenie do zajęć realizowanych innymi metodami, ponieważ w krótkim czasie nauczyciel może przekazać uczniom dużą ilość informacji potrzebnych do dalszej pracy. Za sprawą żywego słowa może on natomiast skuteczniej niż podręcznik wpłynąć na zainteresowania uczniów.

- **wykład** – przykłady:

SZKOŁA PODSTAWOWA

Zasady i taktyki skutecznej autoprezentacji – kształtowania swojego wizerunku;

Zasady funkcjonowania gospodarstwa domowego;

Kształcenie umiejętności i kształtowanie postaw w szkole podstawowej;

Uniwersalne cechy praw człowieka;

Cechy państwa prawa.

LICEUM/TECHNIKUM – zakres podstawowy

Psychologiczne uwarunkowania procesu socjalizacji i kształtowania postaw;

Funkcje konstytucji;

Podstawowe zasady prawa międzynarodowego.

Rozmowa nauczająca (pogadanka) – polega na dialogu nauczyciela z uczniami, w trakcie którego nauczyciel zadaje pytania, a uczniowie udzielają na nie odpowiedzi. Niezbędna jest wiedza wyniesiona przez uczniów z poprzednich lekcji lub zdobyta w trakcie pracy domowej. Ważnym punktem odniesienia są również wiadomości pozalekcyjne uczniów, związane z obserwacją współczesnej rzeczywistości społecznej, zaczerpnięte z przekazów medialnych lub własnych doświadczeń.

Najważniejszym celem tej metody jest pobudzenie myślowe uczniów, rozwijanie umiejętności wyciągania wniosków oraz analizowania, uogólniania i syntetyzowania zjawisk i procesów.

Rozmowa nauczająca może wystąpić na lekcji w kilku rodzajach:

- wstępna – nawiązuje do tematu lekcji,
- heurystyczna – rozwija temat i zapoznaje uczniów z nowym materiałem,
- syntetyzująca – rekapitułuje i utrwala wiedzę osiągniętą podczas zajęć,
- kontrolna – sprawdza opanowanie przekazanych podczas lekcji wiadomości i umiejętności.

W trakcie rozmowy nauczającej rolą nauczyciela jest stałe zadawanie odpowiednio sformułowanych pytań, które mają doprowadzić uczniów do zakładanego celu lekcji. Rolą uczniów jest natomiast poszukiwanie i sformułowanie odpowiedzi. W tym celu zapoznają się z nowym materiałem, dokonują selekcji i uporządkowania wiadomości oraz wiążą nowe treści z uprzednio nabytymi informacjami. Tempo rozmowy nauczającej musi być dostosowane do możliwości uczniów – zbyt szybkie może spowodować niezrozumienie niektórych treści przez uczniów, a zbyt wolne prowadzi do dekoncentracji uwagi.

Pytania zadawane przez nauczyciela powinny być precyzyjne i ułożone w porządku logicznym, zrozumiałe dla ucznia i tak sformułowane, aby zachęcały do poszukiwania odpowiedzi (nie mogą to być pytania rozstrzygnięcia: „tak” lub „nie” i nie mogą zawierać w sobie odpowiedzi).

Można wyróżnić kilka rodzajów pytań stosowanych w trakcie rozmowy nauczającej:

- przygotowawcze, które przypominają i porządkują wiadomości uczniów,
- naprowadzające, których celem jest doprowadzenie uczniów do zdobycia nowych wiadomości lub sformułowania wniosków,
- podsumowujące pozwalające uogólnić nabytą wiedzę, ukazujące uczniom rezultaty ich pracy oraz skłaniające ich do formułowania ocen, sądów i wniosków,

- kontrolne umożliwiające sprawdzenie stopnia opanowania wiadomości i umiejętności przez uczniów.
- **rozmowa nauczająca** (pogadanka) – przykłady:

SZKOŁA PODSTAWOWA

Znaczenie społeczeństwa w rozwoju człowieka;

Sposoby zaspokajania potrzeb społecznych człowieka;

Zasady komunikowania się;

Rodzaje i przykłady naruszania zasad etycznych w życiu publicznym;

Analiza zewnętrznej i wewnętrznych funkcji państwa.

LICEUM/TECHNIKUM – zakres podstawowy

Społeczne uwarunkowania rozwoju i poziomu zaspokajania potrzeb;

Blaski i cienie portali internetowych;

Jak powinniśmy odpowiedzialnie korzystać z wolności i praw człowieka i obywatela?

B. Metody kształcące umiejętność wymiany poglądów

Debata „za” i „przeciw” – jest metodą umożliwiającą uczniom spojrzenie na ten sam, często kontrowersyjny, problem z dwóch różnych punktów widzenia. Celem metody jest przeanalizowanie problemu i dokonanie jego oceny bądź podjęcie decyzji o jego rozwiązaniu. Zadaniem uczestników jest zaprezentowanie argumentów „za” i „przeciw” oraz przekonanie innych do swoich poglądów.

Temat powinien być na tyle kontrowersyjny, aby oba stanowiska były możliwe do obrony i wzbudzały emocje. Gdy uczniowie zostaną do grup przydzieleni odgórnie, czyli nie zawsze zgodnie z własnym przekonaniem, warto zapytać o ich odczucia po zakończeniu debaty. Korzystne jest podanie tematu dyskusji z wyprzedzeniem, aby uczniowie mogli lepiej przygotować się do niej na podstawie materiałów wskazanych przez nauczyciela lub wyszukane samodzielnie.

- **debata „za i przeciw”** – przykłady:

SZKOŁA PODSTAWOWA

Dopuszczalność ograniczeń wolności i praw człowieka i obywatela w Rzeczypospolitej Polskiej;

Krytyczna analiza wybranego przekazu reklamowego;

Spór o podejmowanie problemów w ramach referendów konsultatywnych (opiniodawczych);

Zmiana Konstytucji RP;

Podejmowanie pracy w państwach Unii Europejskiej.

LICEUM/TECHNIKUM – zakres podstawowy

Krytyczna analiza wybranych przekazów reklamowych;

Spór o wprowadzenie parytetu płci na listach wyborczych;

Spór o dokonywanie zmian w treści Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

Dyskusja panelowa – jest metodą, w której uczniowie uczestniczą w dwóch gremiach: dyskutującym (eksperti – panel) i słuchającym (audytorium – uczący się). W pierwszej fazie dyskusji, obserwowanej przez audytorium, wypowiadają się eksperci, wprowadzając w temat, następnie odbywa się dyskusja między uczestnikami panelu. Ekspertami zostają uczniowie, których zadaniem jest przygotowanie i przedstawienie własnej koncepcji poruszanego zagadnienia. W drugiej fazie dyskusji głos może zabierać każda osoba wchodząca w skład audytorium.

Zadaniem prowadzącego jest przewodniczenie dyskusji, udzielanie głosu uczestnikom oraz podsumowanie jej przebiegu.

Uproszczonym wariantem tej metody jest dyskusja panelowa, w której biorą udział wyłącznie uczestnicy panelu, podczas gdy pozostałe osoby są biernymi słuchaczami.

- **dyskusja panelowa** – przykłady:

SZKOŁA PODSTAWOWA

Funkcje współczesnej rodziny;

Urzeczywistnianie praw ucznia w zakresie: warunków kształcenia, systemu oceniania, edukacji pozalekcyjnej, pomocy psychologiczno-pedagogicznej, bezpieczeństwa i higieny warunków nauki;

Współczesne wymiary polskości na podstawie wyników badań opinii publicznej (lokalny, globalny, historyczny, społeczno-polityczny, kulturowo-religijny, ekonomiczny);

Formy i przykłady urzeczywistniania cnót obywatelskich (odpowiedzialność, troska o dobro wspólne, aktywność, przedsiębiorczość, solidarność, roztropność, tolerancja, odwaga cywilna);

Funkcje – zadania środków masowego przekazu w państwie demokratycznym.

LICEUM/TECHNIKUM – zakres podstawowy

Formy urzeczywistniania konstytucyjnych zasad ustroju Rzeczypospolitej Polskiej;

System normatywny w Polsce współczesnej;

Blaski i cienie globalizacji w sferze polityki, kultury i społeczeństwa.

Dyskusja plenarna – jest metodą pozwalającą uczestnikom na zaprezentowanie poglądów, wiedzy, doświadczeń, pomysłów na dany temat w formie swobodnej dyskusji. Uczestnicy muszą nie tylko znać temat dyskusji, ale zapoznać się wcześniej z materiałami umożliwiającymi im aktywny w niej udział.

Ważną rolę w tym rodzaju dyskusji pełni moderator, który kieruje nią od strony merytorycznej (przedstawia plan, inspiruje kolejne wątki, wskazuje stanowiska wspólne i rozbieżne, podsumowuje poszczególne etapy i całość dyskusji) i organizacyjnej (czuwa nad dyscypliną czasową i przestrzeganiem zasad dyskusowania, dyscyplinuje uczestników odbiegających od tematu, decyduje o udzieleniu głosu danej osobie). W roli moderatora może wystąpić nauczyciel lub zaproszony na lekcję ekspert.

- **dyskusja plenarna** – przykłady:

SZKOŁA PODSTAWOWA

Formy działalności samorządu uczniowskiego;

Formy urzeczywistniania w Polsce wybranych praw dziecka;

Formy udziału obywateli w życiu publicznym;

Formy działalności wolontariuszy;

Katalog problemów, które powinny być przedmiotem referendów konsultatywnych (opiniodawczych).

LICEUM/TECHNIKUM – zakres podstawowy

Formy urzeczywistniania funkcji współczesnej polskiej rodziny;

Problem wykluczenia społecznego – przyczyny, grupy wykluczonych, formy i skutki wykluczenia;

Kryteria wyboru zawodu i kontynuacji nauki.

C. Metody kształcące umiejętność twórczego myślenia

Burza mózgów jest metodą pozwalającą na otrzymanie w krótkim czasie dużej liczby rozwiązań problemu, pobudza do twórczego, kreatywnego myślenia oraz rozwija sprawność umysłową. Stosowana jest często w początkowej fazie lekcji jako wprowadzenie do szerszego zagadnienia lub w trakcie podsumowania (rekapitulacji pierwotnej).

Jej przygotowanie nie wymaga długiego czasu. Problem wskazany do rozwiązania powinien być otwarty i ważny społecznie oraz sformułowany w sposób atrakcyjny dla uczniów, może być sformułowany np. w formie pytania. Powodzenie tej metody jest uzależnione od aktywności całej grupy oraz przestrzegania następujących zasad:

- każdy pomysł jest dobry,
- bardziej liczy się liczba pomysłów niż ich jakość,
- każdy pomysł zapisywany jest w formie podanej przez zgłaszającego,
- w trakcie zgłaszania pomysłów nie są one ani komentowane, ani krytykowane,
- wszyscy zgłaszają pomysły na równych prawach,
- każdy może jednorazowo zgłosić jeden pomysł.

- **burza mózgów**– przykłady:

SZKOŁA PODSTAWOWA

Przykłady powszechnych form interakcji społecznych;

Przykłady grup społecznych;

Formy udziału obywatela polskiego w życiu publicznym;

Jak zwiększyć zaangażowanie uczniów w działalność społeczną w szkole?

Propozycje działań w kierunku poprawy warunków życia innych ludzi na świecie.

LICEUM/TECHNIKUM – zakres podstawowy

Formy przeciwstawiania się nietolerancji w życiu społecznym;

Czynniki wpływające na opinię publiczną;

Jak zwiększyć udział obywateli w wyborach parlamentarnych i samorządowych?

Kapelusze myślowe – (metoda sześciu kapeluszy Edwarda de Bono, „myślących kapeluszy” lub „6 kapeluszy”) – jest metodą, która polega na kształceniu umiejętności myślenia równoległe o różnych aspektach omawianego zagadnienia. Odzwierciedla ona złożoność ludzkiego myślenia i równoległość występowania problemów. Metoda służy do ćwiczenia umiejętności indywidualnego i grupowego rozwiązywania problemów.

Kapelusz symbolizuje głowę – centrum ludzkiego myślenia, a kolory odpowiadają różnym sposobom myślenia. Zmieniając kolor kapelusza, zmieniamy też sposób myślenia. „Kapelusze” można potraktować symbolicznie lub zastosować jako rekwiizyty rzeczywiste - różnokolorowe kapelusze. Kapelusze myślowe pomagają wszechstronnie przeanalizować problem i wziąć pod uwagę pozytywne, negatywne i emocjonalne aspekty sprawy. Użycie kapeluszy sprawia, że praca nad rozważanym zagadnieniem jest zdyscyplinowana i uporządkowana.

Kapelusz biały nie poddaje się emocjom. Opinie wydaje na podstawie faktów, liczb, danych z analiz i statystyk. Używa rzeczowych i konkretnych argumentów.

Kapelusz czerwony oznacza emocje, uczucia i intuicję. Wydaje opinie na podstawie własnych odczuć i gustów. Wyraża przypuszczenia.

Kapelusz czarny to pesymista negatywnie nastawiony do rozwiązania. Zauważa tylko wady, problemy i trudności. Poddaje krytyce wszystkie proponowane rozwiązania.

Kapelusz żółty to optymista. Jest pełen entuzjazmu i nadziei, koncentruje się na korzyściach, zyskach, zaletach i oszczędności. Jest nastawiony na osiągnięcie sukcesu. Widzi pozytywne aspekty danego problemu.

Kapelusz zielony to innowator, osoba myśląca twórczo, rzucająca oryginalne, nowe pomysły, propozycje i sugestie. Proponuje rozwiązania alternatywne, przełamuje dotychczasowe schematy, wskazuje nowe możliwości, a nawet prowokuje.

Kapelusz niebieski to osoba, która przewodniczy całej dyskusji, czuwa nad jej prawidłowym przebiegiem, ale jest zdystansowana. Jej zadaniem jest przyznawanie głosu (i kapeluszy) poszczególnym mówcom oraz podsumowanie dyskusji.

- **kapelusze myślowe** – przykłady:

SZKOŁA PODSTAWOWA

Przestrzeganie zasad etycznych w życiu publicznym;

Analiza wybranego problemu społecznego swojej społeczności lokalnej;

Pozalekcyjne formy edukacji i aktywności uczniów;

Analiza wybranego problemu współczesnego świata;

Czy polscy żołnierze powinni brać udział w misjach pokojowych na świecie?

LICEUM/TECHNIKUM – zakres podstawowy

Analiza wybranych problemów polskiej młodzieży;

Formy pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej;

Korzyści i koszty członkostwa Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej.

D. Metody kształcące umiejętność podejmowania decyzji

Poker kryterialny – polega na negocjowaniu decyzji o hierarchii bądź ocenie faktów, wydarzeń lub problemów. Metoda może być wykorzystywana jako wprowadzenie do tematu lekcji lub na zajęciach podsumowujących i utrwalających wiadomości.

Zapewnia kształcenie umiejętności skutecznego komunikowania, prezentacji własnego punktu widzenia, uwzględniania poglądów innych, podejmowania indywidualnych i grupowych decyzji. Jest dobrym przygotowaniem do publicznych wystąpień.

Do gry potrzebne są plansze i zestawy kart z hasłami dotyczącymi określonego zagadnienia. Plansza do gry może mieć dwa lub trzy pola.

Przebieg:

Etap I. Nauczyciel dzieli klasę na zespoły i ustala reguły gry. Jeden z uczniów rozdaje karty graczom w grupie.

Etap II. Uczeń rozpoczynający grę wybiera ze swojego zestawu kartę z hasłem, które według niego jest najważniejsze i kładzie ją na polu z kryteriami pierwszorzędnymi. Kolejni uczniowie postępują tak samo aż do wyczerpania kart. W trakcie gry może mieć miejsce zmiana miejsca karty między polami lub zwrot do właściciela pod warunkiem, że dany uczeń uzasadni taką potrzebę, a grupa uzna jego argumentację.

Etap III. Przedstawiciele grup prezentują swoje plansze i odczytują kryteria, które uznali za pierwszorzędne, oraz uzasadniają swój wybór. Nauczyciel lub uczeń zapisuje kryteria pierwszorzędne na tablicy.

- **poker kryterialny** – przykłady:

SZKOŁA PODSTAWOWA

Formy interakcji wpływające na efektywność działania małej grupy społecznej;

Zadania samorządu gminnego;

Prawa dziecka;

Rodzaje działalności pożytku publicznego;

Rozwój kompetencji społecznych młodych wolontariuszy.

LICEUM/TECHNIKUM – zakres podstawowy

Systemy i hierarchie wartości w społeczeństwie polskim;

Jakie formy działań organizacji pozarządowych są najbardziej korzystne dla rozwoju społeczeństwa obywatelskiego w Polsce?

Katalog wolności i praw obywatela Rzeczypospolitej Polskiej.

Drzewo decyzyjne – metoda polegająca na wykorzystaniu graficznego modelu drzewa do zilustrowania procesu podejmowania decyzji. Pobudza myślenie uczniów oraz sprzyja doskonaleniu umiejętności dokonywania wyboru. Uczniowie wypełniając schemat drzewa decyzyjnego dostrzegają związki między różnymi wariantami rozwiązania rozważanego problemu lub podejmowanej decyzji a ich pozytywnymi i negatywnymi skutkami (zawsze każda decyzja pociąga

za sobą określone skutki). Istotne znaczenie dla tego procesu ma określenie wartości, jakimi kieruje się osoba lub grupa społeczna podejmująca daną decyzję.

Metoda drzewa decyzyjnego może zostać zastosowana zarówno w pracy indywidualnej, jak w parach, a także w grupach.

Przebieg:

Etap I – pień drzewa. Nauczyciel określa problem lub przedstawia sytuację, która będzie wymagała podjęcia decyzji. Problem powinien być tak sformułowany, by nie sugerować uczniom odpowiedzi. Jednocześnie musi on być możliwy do rozwiązania na podstawie nabytej przez uczniów wiedzy na dany temat.

Etap II – korona drzewa. Uczniowie pod kierunkiem nauczyciela ustalają cele i wartości przyjęte jako kryterium podejmowania decyzji.

Etap III – gałęzie. Uczniowie proponują rozwiązania oraz rozpatrują ich pozytywne i negatywne konsekwencje uwzględniając założone cele i wartości. Najczęściej przyjmuje się dwa lub trzy możliwe rozwiązania.

Etap IV. Uczniowie podejmują właściwą decyzję i uzasadniają wybór uwzględniając przyjęte uprzednio cele i wartości.

- **drzewo decyzyjne** – przykłady:

SZKOŁA PODSTAWOWA

Planowanie dalszej edukacji;

Planowanie kariery zawodowej;

Kandydowanie do organów samorządu uczniowskiego;

Zaangażowanie się w działalność młodzieżowego wolontariatu;

Blaski i cienie odwagi cywilnej.

LICEUM/TECHNIKUM – zakres podstawowy

Planowanie dalszej edukacji i kariery zawodowej;

Czy podjąć się pełnienia roli mediatora w konflikcie koleżeńskim?

Czy zaangażować się w realizację wybranej kampanii na rzecz ochrony praw człowieka prowadzonej przez organizację pozarządową?

E. Metody kształcące umiejętność rozwiązywania problemów

Metaplan – jest formą dyskusji polegającą na tworzeniu przez uczniów plakatu stanowiącego jej graficzne odzwierciedlenie. Dyskusję przy zastosowaniu tej metody można prowadzić w dużej grupie lub małych zespołach. Głównym celem metody jest rozwijanie umiejętności twórczego rozwiązywania problemów, a także krytycznej analizy faktów, formułowania sądów, oceniania propozycji strony przeciwnej oraz osiągnięcia kompromisu.

Metoda skłania uczniów do wszechstronnego rozważenia sytuacji, a następnie stwierdzenia, co należy zrobić, aby zmienić analizowaną sytuację. Zaletą metody jest możliwość zaprezentowania przez uczniów osobistego stosunku do omawianych kwestii. Metodę można przedstawić za pomocą układu graficznego.

PROBLEM

JAK JEST?

JAK BYĆ POWINNO?

DLACZEGO NIE JEST TAK, JAK BYĆ POWINNO?

WNIOSKI (Co należy zrobić, aby było tak, jak być powinno?)

- **Metaplan** – przykłady:

SZKOŁA PODSTAWOWA

Formy zaspokajania społecznych potrzeb człowieka;

Rozwiązywanie konfliktów w środowisku młodzieży;

Społeczne zaangażowanie w działalność organizacji pozarządowych;

Respektowanie netykiety;

Poziom kultury politycznej polityków.

LICEUM/TECHNIKUM – zakres podstawowy

Nieetyczne metody wpływu społecznego;

Największe konflikty społeczne;

Naruszanie praw człowieka w państwach demokratycznych.

Analiza SWOT – jest metodą kształcąca umiejętność analizy i oceny problemów w celu przygotowania do podejmowania decyzji. Zadaniem uczniów jest określenie mocnych stron danego zagadnienia i wynikających z nich szans, a także słabych stron tego zagadnienia i związanych z nimi zagrożeń. Wnioski zapisywane są w odpowiednich miejscach zamieszczonego na planszy schematu. Mogą one służyć uczniom do zbudowania strategii zmian. Analiza SWOT jest rozwinięciem debaty „za i przeciw”.

Nazwa metody jest skrótem pierwszych liter angielskich wyrazów określających etapy analizy problemu: *strengths* – mocne strony, *weaknesses* – słabe strony, *opportunities* – szanse, *threats* – zagrożenia. Metoda może być wykorzystywana w pracy z małymi grupami oraz z całym zespołem klasowym.

- **analiza SWOT** – przykłady:

SZKOŁA PODSTAWOWA

Poszanowanie godności człowieka;

Korzyści i zagrożenia wynikające z korzystania z zasobów Internetu;

Problemy społeczne naszej społeczności lokalnej;

Funkcjonowanie partii politycznych w III RP;

Analiza realizacji przez państwo funkcji kulturalno-wychowawczej.

LICEUM/TECHNIKUM – zakres podstawowy

Blaski i cienie współczesnych mediów społecznościowych;

Wymiary społeczeństwa obywatelskiego we współczesnej Polsce;

Analiza funkcjonowania systemu partyjnego w Rzeczypospolitej Polskiej.

F. Metody kształcące umiejętności wartościowania i zapisu informacji

Mapa mentalna (mapa pojęciowa, mapa myśli) polega na opracowaniu problemu przy użyciu symboli, ideogramów, schematów, haseł, zdjęć, wycinków prasowych, rysunków itp. Jej głównym celem jest porządkowanie i systematyzacja zdobytej wiedzy oraz odkrywanie związków i zależności między wydarzeniami, zjawiskami i faktami.

Uczniowie kształcą umiejętności rozwiązywania problemów w twórczy sposób oraz współdziałania w zespole, prezentacji własnego punktu widzenia, a także negocjowania i uzgadniania stanowiska.

Sposób zapisywania myśli w formie mapy jest zgodny ze złożonością ludzkiego myślenia i równoległego występowania problemów. Zaletą metody jest jasno i precyzyjnie zdefiniowana istota zagadnienia oraz ukazanie związków i relacji między jego elementami. Struktura mapy pozwala na dodawanie nowych informacji bez skreśleń i powtórzeń, a informacje są łatwo dostępne i czytelne.

Metoda sprawdza się przy opracowywaniu lub rozwiązywaniu problemu (pozwala zebrać myśli i przemyśleć jego strukturę), pisaniu planów wypracowań, powtarzaniu materiału, zwłaszcza większych jego partii. Skutecznie może też zastąpić klasyczne notatki z lekcji.

Zasady tworzenia mapy mentalnej:

- w centrum planszy wpisuje się problem w formie słownej lub graficznej;
- poszczególne hasła, rysunki, itp., rozmieszcza się na całej planszy porządkując je według występujących między nimi związków;
- stosuje się słowa-klucze, czyli wyrazy i zwroty, które odnoszą się do już zdobytej przez uczniów wiedzy;
- na wychodzących ze środka planszy liniach wpisuje się najważniejsze zagadnienia w taki sposób, że główne linie rozgałęziają się zgodnie ze strukturą analizowanego zagadnienia;
- na każdej linii znajduje się jedno słowo, wyrażenie lub symbol;
- wykorzystuje się kolory, gdyż ich użycie ułatwia zapamiętywanie;
- umieszcza się wszystko, co kojarzy się z zagadnieniem, starając się wprowadzać hasła w logiczny sposób.

- **mapa mentalna** – przykłady:

SZKOŁA PODSTAWOWA

Charakterystyka grupy koleżeńskiej;

Moja rodzina;

Formy i przykłady działań organizacji pozarządowych;

Formy i przykłady konkurowania partii politycznych;

Formy działalności Polski w Unii Europejskiej.

LICEUM/TECHNIKUM – zakres podstawowy

Potrzeby człowieka;

Współczesne polskie rodziny;

Kościoty i wyznania w Polsce;

Portfolio (teczka tematyczna) – jest metodą ułatwiającą planowanie, organizowanie i ocenianie własnej pracy. Jej głównym celem jest gromadzenie materiałów na wybrany przez ucznia lub zadany przez nauczyciela temat.

Zbieranie, selekcjonowanie i porządkowanie materiałów wymaga systematycznego, czasami trwającego wiele miesięcy zapoznawania się z problemem, korzystania z różnych źródeł informacji oraz stałego oceniania własnej pracy. Jednocześnie zapewnia dużą swobodę w doborze materiałów, co dopinguje do efektywnej pracy.

W skład portfolio mogą wchodzić różnorodne materiały zebrane przez ucznia: notatki, artykuły prasowe, akty prawne dotyczące danego zagadnienia, wykresy, tabele i rysunki ilustrujące całość lub część zagadnienia, fotografie, nagrania audio i wideo. Uzupełnieniem całości teczki jest wykaz bibliografii, w tym wykaz wykorzystanych stron internetowych, oraz spis zawartości. Metoda jest szczególnie przydatna w rozwijaniu zainteresowań uczniów.

- **portfolio (teczka tematyczna)** – przykłady:

SZKOŁA PODSTAWOWA

Tradycje i zwyczaje naszej społeczności regionalnej;

Rodzaje i funkcje reklam;

Analiza celów, form działania, materiałów wybranej kampanii społecznej;

Analiza wykorzystania funduszy unijnych w swojej gminie;

Przykłady działań Organizacji Narodów Zjednoczonych w zakresie niesienia pomocy humanitarnej ofiarom konfliktów.

LICEUM/TECHNIKUM – zakres podstawowy

Cechy współczesnego społeczeństwa;

System ubezpieczeń społecznych w Rzeczypospolitej Polskiej;

Problemy współczesnej polskiej młodzieży w badaniach opinii publicznej.

Wywiad – jest metodą pozyskiwania informacji od osób, które ze względu na pełnione funkcje lub wykonywane zajęcia mają profesjonalną wiedzę na określony temat.

Uczeń przeprowadzający wywiad zadaje pytania w celu uzyskania informacji, np. dotyczących ważnego dla lokalnej społeczności wydarzenia lub problemu. Treść wywiadu może zostać zapisana i odczytana na lekcji, umieszczona na stronie internetowej (tekst, nagranie audio lub wideo) albo opublikowana w gazetce szkolnej.

Przebieg:

Etap I – przygotowanie. Nauczyciel zapoznaje uczniów z zasadami przeprowadzania wywiadu i określa wstępnie jego tematykę. Uczniowie zbierają informacje na temat wybranego zagadnienia, ustalają listę osób kompetentnych, opracowują zestaw pytań i umawiają się na spotkanie.

Etap II – realizacja. Uczniowie przeprowadzają i notują (nagrywają) wywiad.

Etap III – opracowanie. Uczniowie spisują lub opracowują technicznie nagranie dźwiękowe, a następnie uzyskują autoryzację wywiadu.

Etap IV – publikacja.

- **Wywiad** – przykłady:

SZKOŁA PODSTAWOWA

Wywiad z wychowawcą klasy o celach i formach pracy wychowawczej;

Wywiad z przewodniczącym samorządu uczniowskiego na temat zaangażowania uczniów w realizację przedsięwzięć podejmowanych przez władze samorządu;

Wywiad z młodzieżowym wolontariuszem o blaskach i cieniach działalności wolontariackiej;

Wywiad z redaktorem prasy lokalnej na temat rzetelności dziennikarskiej;

Wywiad z działaczem organizacji pozarządowej o celach i formach działania wybranej kampanii społecznej, na rzecz ochrony praw człowieka.

LICEUM/TECHNIKUM – zakres podstawowy

Wywiad z redaktorem prasy lokalnej na temat blasków i cieni pracy dziennikarza;

Wywiad z działaczem organizacji pozarządowej o celach i formach działania wybranej kampanii społecznej na rzecz ochrony praw człowieka;

Wywiad z lekarzem rodzinnym na temat największych zagrożeń dla zdrowia dzieci i młodzieży.

G. Metody integrujące wiedzę i umiejętności z różnych dziedzin

Projekt edukacyjny – jest metodą mającą zastosowanie w pracy dydaktycznej i wychowawczej. Jego przydatność w realizacji celów przedmiotu wiedza o społeczeństwie bardzo mocno podkreślono w Komentarzu do nowej podstawy programowej. Metoda projektu edukacyjnego ma duże znaczenie w kształtowaniu kompetencji społecznych i obywatelskich uczniów.

Istotą metody jest realizowanie przez uczniów przedsięwzięć poznawczych znacznie szerszych niż tradycyjne zadania realizowane w klasie lub w domu. Przedsięwzięcia te mogą mieć charakter przedmiotowy lub interdyscyplinarny, a uczniowie pracują nad nim indywidualnie lub grupowo. Praca nad projektem ma charakter długofalowy i jest rozplanowana na etapy.

Metoda projektu sprzyja kształtowaniu umiejętności planowania i organizowania własnej pracy uczniów, zbierania i selekcjonowania informacji, rozwiązywania problemów, pracy w grupie, podejmowania decyzji, oceniania, komunikowania się oraz integrowania wiedzy z różnych dziedzin. Metoda ta wyzwala ciekawość i zainteresowanie zgłębianym tematem, uczy samodzielności i odpowiedzialności.

Wiedza uczniów zdobyta w trakcie realizacji projektu jest głębsza i trwalsza niż przy zastosowaniu tradycyjnych metod kształcenia. Dla uczniów atrakcyjna jest możliwość nawiązania do znanych im realiów życia społecznego (aktualizacja) oraz swoboda w poszukiwaniu rozwiązania problemu. Mankamentem jest to, że realizacja projektu jest długotrwała i wymyka się schematom lekcyjnym, a o sukcesie decyduje dobre przygotowanie zarówno uczniów, właściwy dobór tematu i formy projektu oraz stworzenie warunków organizacyjnych do jego realizacji.

Źródłem tematów projektów mogą być treści podstawy programowej i programów nauczania wiedzy o społeczeństwie. Punktem wyjścia jest sytuacja problemowa, zamierzenie, podjęcie inicjatywy, wytyczenie celu. Punktem dojścia – prezentacja, pokazująca w różnych formach efekty pracy. Podstawą organizacji działań jest wytypowanie uczniów odpowiedzialnych za realizację poszczególnych etapów i komponentów projektu. Nauczyciel zaś pełni rolę opiekuna, koordynatora i konsultanta.

Rezultaty pracy prezentowane są publicznie na forum klasy lub szkoły. Ważnym elementem metody jest wielowymiarowe ocenianie przebiegu i efektów projektu, a także nabytych przez uczniów osiągnięć.

- **projekt edukacyjny** – przykłady:

SZKOŁA PODSTAWOWA

Oczekiwane na współczesnym polskim rynku pracy kompetencje wybranych kategorii społeczno-zawodowych;

Walory naszej gminy;

Tradycje i zwyczaje naszej społeczności regionalnej;

Korzyści związane z obecnością Polski w Unii Europejskiej dla pracowników i osób podróżujących;

Działalność humanitarna młodzieży polskiej.

LICEUM/TECHNIKUM – zakres podstawowy

Rola organizacji pozarządowych w budowaniu społeczeństwa obywatelskiego;

Strategia rozwoju regionalnego województwa;

Konflikt etniczny w państwie Unii Europejskiej – podłoże, przejawy, perspektywy.

WebQuest – jest odmianą metody projektu. Polega ona na takim projektowaniu zadań dla uczniów, aby większość materiałów pochodziła z Internetu. Uczniowie samodzielnie realizują zadanie, które ma ścisły związek z praktycznymi sytuacjami życiowymi. Nie chodzi zatem o opracowanie kolejnej partii materiału, ale wykonanie czegoś, co ma związek z życiem codziennym. Wyniki pracy nie muszą mieć postaci elektronicznej, ale ważne, aby większość materiałów pochodziła z Internetu.

Zadanie przybiera najczęściej kształt pytania otwartego lub ciągu pytań, na które uczeń musi znaleźć odpowiedź. Zadanie powinno być tak sformułowane, aby można było znaleźć w Internecie odpowiednią ilość materiałów. Materiały drukowane (książki, prasa), obiekty istniejące w rzeczywistości mogą być również wykorzystane, ale podstawą musi być Internet, gdyż w przeciwnym razie będzie to po prostu klasyczna metoda projektu.

Najczęściej uczniowie mogą znaleźć ogromne ilości materiałów, więc zadaniem nauczyciela jest wskazanie przynajmniej kilku pierwszych stron internetowych (nie wyszukiwarek) oraz sprawdzenie ich pod względem poprawności merytorycznej, dostosowania ich do wieku i umiejętności uczniów, a także skontrolowanie ich pod względem prawnym i estetycznym. Dalsze poszukiwania są zależne od aktywności uczniów.

Zadaniem uczniów jest przetworzenie i przekształcenie informacji, które zebrali.

- **WebQuest** – przykłady:

SZKOŁA PODSTAWOWA

Przykłady działań (projektów, kampanii, akcji) prowadzonych przez organizacje pozarządowe, na rzecz ochrony praw człowieka;

Nasz region – wczoraj i dziś;

Analiza katalogu spraw, które można załatwić przez poprzecz e-urząd;

Wymiary współczesnego patriotyzmu na podstawie wyników badań opinii publicznej;

Formy i przykłady realizacji budżetów obywatelskich.

LICEUM/TECHNIKUM – zakres podstawowy

Rola opinii publicznej w kształtowaniu świadomości obywatelskiej;

Status prawny mniejszości polskiej w wybranych państwach;

Formy i przykłady korzystania z mediów społecznościowych.

H. Praca z tekstami źródłowymi

W edukacji obywatelskiej ogromne znaczenie odgrywają różnego rodzaju źródła. Są one jednak zróżnicowane pod względem wartości merytorycznej oraz perswazyjności przekazu, dlatego uczniowie powinni nabywać umiejętność krytycznego ich odczytywania i wartościowania. Z drugiej strony, od umiejętności stawiania pytań przez nauczyciela zależy, ile informacji uda się uzyskać za pośrednictwem danego źródła.

w planowaniu dydaktycznym należy uwzględnić następujące rodzaje materiałów źródłowych:

- **teksty normatywne**, np. konstytucja, umowa międzynarodowa, ustawa, rozporządzenie, zarządzenie, uchwała, statut;
- **teksty narracyjne**, np. filozofia polityczna, artykuł, felieton, blog, list otwarty, petycja;
- **źródła ikonograficzne**, np. karykatura, fotografia, plakat;
- **źródła statystyczne**;
- **źródła symboliczne**, np. mapa.

Bibliografia

Korzeniowski J., Machatek M., *Edukacja obywatelska w szkole. Teoria i praktyka*, Warszawa 2011.

Podstawa programowa kształcenia ogólnego z komentarzem. Szkoła podstawowa. Wiedza o społeczeństwie, Warszawa 2017.

Podstawa programowa kształcenia ogólnego z komentarzem. Szkoła ponadpodstawowa: 4-letnie liceum, 5-letnie technikum. Wiedza o społeczeństwie, Warszawa 2018.

Załęski P., Korzeniowski J., *Vademecum nauczyciela. Wdrażanie podstawy programowej w szkole ponadpodstawowej. Wiedza o społeczeństwie*, Warszawa 2019.